

Molnár László – Kovácsné Havelant Kinga

Digitális kompetenciák a Z-generációban

Jelen tanulmány az 1996 és 2010 között született, Z-generációba tartozó magyar fiatalok digitális kompetenciáit vizsgálja, különös tekintettel a 2020-as évben a pandémia hatásaként felmerült fokozott digitális túlfogyasztás következményeire, illetve a fiatalokat fenyegető, digitális világgal összefüggő veszélyekre. Annak érdekében, hogy teljesebb és objektívebb képet mutassunk be, megkíséreltük összehasonlítani a szülők által vélt, és a fiatalok által vallott álláspontokat a kérdésben.

*Kulcsszavak: Z-generáció, digitális kompetenciák, online világ veszélyei, szülői nézőpont
JEL-kód: M10*

<https://doi.org/10.32976/stratfuz.2021.12>

Bevezetés

Napjainkban egyre égetőbb társadalmi és gazdasági kérdés a digitális életformára történő átállás, amelyen a 2020 tavasszal indult pandémiás események, illetve az azok kezelésére hozott intézkedések tovább súlyosbítottak. Kétség sem férhet ahhoz, hogy ez a tendencia leginkább azokat állítja kihívások elé, akikre eleve a legnagyobb mértékben jellemző az online térben töltött lét: ők a digitális őslakosok. Egy 2012-es kutatás szerint a gyerekek 10 százalékának - már akkor is - a tablet volt az első szava (Bernschütz 2016). Ezeket az 1996 és 2010 között született fiatalokat a generációkutatási eredmények alapján a Z-generáció tagjainak nevezzük.

Ugyanakkor életkori sajátosságaik okán egyben ők a legsérülékenyebbek is. Vizsgálunk kell tehát, hogy milyen veszélyek fenyegetik őket az online térben. Kompetenciáik kiterjednek vajon a tudatos védelemre is? Elméleti bevezetesként összefoglaljuk az eddigi jelentősebb kutatások eredményeit, ideértve a jog által intézményesült megoldásokat is. Ezek kritikájaként azt próbáljuk egy saját kutatás bemutatásán keresztül igazolni, hogy a keretet adó, és szükségszerűen csak az eseményeket követő jogi előírások helyett mennyire a szülők, nevelők attitűdjén van a hangsúly a fiatalok digitális veszélyekkel szembeni védelmében, illetve az ő felkészítésükben.

Számos nemzetközi, kormányzati szerv, társadalmi szervezet tűzte zászlójára a fiatalok preventív megóvását, és a családok digitális életformára való felkészítését. Ezt a törekvést azonban teljesen tudatosra kell tennünk ahhoz, hogy a Z-k – és az őket követő generációk- ne legyenek egyben elsüllyedt generációk is.

Korábbi kutatások eredményei és az az alapján kialakított jogi szabályozás Generációkutatási és digitális kompetenciákkal kapcsolatos alapfogalmak

A hagyományos, biológiai értelemben vett generáció fogalom – amely szerint a generáció „a szülők és utódaik születése közötti átlagos időintervallumot” jelöli – mára elavulttá vált. Napjainkban a generáció fogalmát sokkal inkább szociológiai, semmint biológiai szempontból érdemes megközelíteni. (Komár 2017)

A „generáció” definíciója a Központi Statisztikai Hivatal meghatározása szerint: „A generáció speciális fajtája a kohorsz népesség fogalmának: az egy időben született emberek összességét értjük rajta. A generáció tagjainak ugyanis mintegy szinkronizáltan kellene átélnie a népesség állapota és a népesedés szempontjából fontos eseményeket (pl. valamely iskolai végzettség megszerzése, házasságkötés, születés, munkavállalás, halál stb.), s így ezek

megtörténtének időpontja és gyakorisága összevethető az időben ható tényezőkkel.” (Molnár-Bihariné-Fehér-Hajdu 2019, KSH 2008)

Strauss és Howe (1997) kategorizálása nyomán Pais (Pais 2013) világított rá arra, hogy a generációk ciklikusan váltakoznak, és e váltakozó archetipusok egyes életszakaszai kapcsolatban állnak. A ciklikusságot figyelembe véve a főképp a művész archetipusba sorolható Z-generáció tagjai krízis időszakban születtek, és „jogosultsági egójuk” alapján kívánják átalakítani az iskolát, felsőoktatást, munkahelyet, kikapcsolódási-szórakozási pontjaikat, azaz eszközhasználati igényüket ezekben az intézményekben is érvényesíteni kívánják. Ez pedig a korábbi generációkkal jórészt konfliktust szül. (Remek példa erre 25 éves új-zélandi képviselőnk által meghonosított, lekicsinyülő OK-boomer fordulat is.)

A Z-generáció jelmondata lehetne akár a frappánsan megfogalmazott kérdés: „*Do you speak digital?*” (Komár 2017) Pais szerint (2013) kétségtelenül ők a LEG generáció: a legidősebb átlagéletkorú anyák gyermekei, a legkisebb létszámúak, ugyanakkor a legoktatottabbak és a várható életkoruk is a leghosszabb.

Ők a világ első globális nemzetéke – Homo Globalis. Valóban, a generáció tagjai, az 1996 és 2010 (vagy más megközelítés szerint 2008) között születettek „számítógép-szüzességük” elvesztésekor már a „webkettő”, azaz a közösségi hálózati tér teljességével találkoztak. Így nem is tudják, milyen az élet internet nélkül. Elsődleges kommunikációs felületük már nem az e-mail, hanem a közösségi háló. A legfőbb különbség talán a korábbi nemzedékekhez képest az, hogy már nem csak információfogyasztók, hanem egyben információszolgáltatók is lettek ezáltal. (Nagy-Kölcsey 2017)

Emellett azért különösen jelentősek, mert a jövő eddig nem ismert vagy még részben csak vizionált kihívásai szempontjából már rajtuk fog múlni, hogy találnak-e rá megoldást (utalhatunk akár a globális felmelegedés, az energiaválság vagy a digitális életmód egyes kérdéseire is.) Az pedig, hogy az ébredési szak mire irányul majd, az nagyban fog függeni attól, hogy mennyire ismerjük és mennyire kezeljük jól őket.

Megvizsgálva, hogy milyen digitális kompetenciákkal kell rendelkezniük ehhez, a legtöbb tudományos kutatás egyetért abban, hogy a fogalom a köznyelvi értelemhez képest lényegesen több területet ölel fel. Yuhyun Park (2016) például egyenesen új fogalomként nevesítette a DQ-t, azaz digitális intelligenciát az IQ és EQ mintájára. Ennek egyik szintje a digitális polgárság, amelynek 8 fő összetevője a digitális polgáridentitás, képernyőidő-kezelés, internetes zaklatás kezelése, kiberbiztonsági menedzsment, adatvédelmi kezelés, kritikai gondolkodás, digitális lábnyomok, digitális empátia.

Ahhoz pedig, hogy a kívánt célt, a digitális polgárságot el tudjuk érni, tudatosan kell építkoznünk és tanulnunk. Mára tényként fogadhatjuk el, hogy nem lineáris a kapcsolat az életkor és a digitális kompetenciák között, sokkal inkább az oktatás, tanulás a meghatározó. Ezt ki kell egészíteni azzal a pontosítással, hogy az élethosszig való tanulás, hiszen olyan ütemben fejlődnek a digitális polgárság fenti területei, hogy egyikünk sem „ülhet karba tett kézzel” attól függetlenül, hogy milyen generációhoz tartozik.

Legfrissebb statisztikák és kutatási eredmények a Z-generáció digitális kompetenciáiról

Magyarországon az utolsó, 2011. évi - 2016-os mikrocenzussal korrigált és továbbgörgetett - népszámlálási adatok alapján a ma a Z-generációba tartozók száma 1.477.659 fő, azaz a lakosság 14,6%-a. Ez számarányát tekintve csupán a fele, illetve a harmada a korábbi „nagy” generációknak. Ennek ellenére a kutatások alapján a digitális fogyasztás döntő hányada hozzájuk kapcsolódik.

Különösen a pandémia és karantén szabályok okozta digitális túlfogyasztásra reflektálva számtalan tudományos kutatás foglalkozik jelenleg is a digitális kompetenciákkal globális, európai uniós, de hazai szinten egyaránt, ideértve a kormányzati kezdeményezésre megvalósuló kutatásokat, kutatóintézetek összefogását vagy a főképp digitális szektorban tevékenykedő magánvállalkozások által finanszírozott kutatásokat is. Könnyen belátható ezek szükségessége,

hiszen az események társadalomra gyakorolt hatásai mellett igen jelentős gazdasági érdekek fűződnek a pontos adatok ismeretéhez. (Gondolhatunk a közösségi média platformokra vagy akár a streaming szolgáltatókra is.)

Ezeket a kutatásokat megvizsgálva azonban két igen fontos következtetésre juthatunk. A kutatások többsége nem a Z-generációt, mint egységet vizsgálja, ami érthető abból a szempontból, hogy igen heterogén csoport: az általános iskolás 10 éves kiskamaszoktól a már dolgozó fiatal felnőttekig bezárólag. Ez viszont a jövőre vonatkozó következtetésekhez nem elégséges megközelítés, mert generációelméleti szempontból a generáció tagjai, mint egység lesznek hivatottak megoldani a jelen korban kibontakozó globális problémákat. Emellett igen kevés kutatás foglalkozik azzal, hogy ne csak egy nézőpontból, a fiatalok nézőpontjából vizsgálja az eredményeket, hiszen az óhatatlanul torzításhoz vezet. Azonban egy objektívebb képhez nélkülözhetetlen, hogy a fiatalok szülei meglátásaival összevetve ismerjük meg a válaszokat.

A jogi szabályozás kettőssége

A Z-generáció tagjai életkori sajátosságaik miatt rendkívül heterogének, és a jog is eltérő besorolási cselekvőképességi alapkategória alá helyezi a különböző életkorú korcsoportokat.

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény megkülönböztet életkorok alapján teljesen cselekvőképes, korlátozottan cselekvőképes és cselekvőképtelen személyeket. „Aki cselekvőképes, maga köthet szerződést vagy tehet más jognyilatkozatot.” – írja a Ptk. (Ptk. 2:8.§ (2) bekezdés) Ebből következik, hogy a cselekvőképes és 18. életévét betöltött személyről feltételezik azt, hogy rendelkezik a szükséges szellemi érettséggel és épséggel, valamint az ésszerű akarathatározásra való képességgel, jognyilatkozattételi képességgel. Ezzel szemben kiskorú az, aki a tizennyolcadik életévét nem töltötte be (ide nem értve a korai házasságkötéssel történő nagykorúsítást). Ezen belül a 14. életévét betöltött, de még nem nagykorú fiatalok korlátozottan cselekvőképesek (ha elmebeli állapotuk miatt éppen nem cselekvőképtelenek). Ez azt jelenti, hogy bizonyos ügyekben már önállóan dönthetnek (például a mindennapi élethez szükséges kisebb léptékű ügyletek, bevásárlás stb.), viszont a lényeges kérdésekben jognyilatkozata, szerződéskötése érvényességéhez kell a törvényes képviselő (általában szülő) jóváhagyása is. Ezzel szemben a 14 év alattiakat a jog gyerekeknek tekinti, és cselekvőképtelennek minősíti, így törvényes képviselőjük járhat el helyettük. (Megjegyzem, ugyanezt a tipizálást ismeri a büntetőjog – de más jogágak terén is –, csak más aspektusból, a büntethetőség és áldozati minőség szempontjából.)

Az Európai Unió szabályozási keretrendszere és Magyarország Z-generáció digitális kompetenciái szempontjából jelentős jogszabályai és intézményei több jogterület irányából is közelíthetők:

- megvizsgálhatjuk az információs társadalommal kapcsolatos általános szabályokat (például AVMSD módosítás, az európai adatstratégiáról és a mesterséges intelligenciáról szóló Fehér Könyv, vagy a Médiatörvény),
- indíthatunk az általános alapvető emberi jogok, különösen az adatvédelem irányából (például Európai Unió Alapjogi Chartája, GDPR),
- kezelhetjük gyermekvédelmi és ifjúságvédelmi kérdésként (például Európai Unió Alapjogi Ügynökség Gyermekjogi Kézikönyve, DGYS),
- tekinthetünk rá szabályozandó pedagógiai problémaként (például Alapjogi Charta, NAT),
- és akár a büntetőjogi vetületeivel is foglalkozhatunk (pedofília, személyes adatokkal való visszaélés, bullying, különböző cyber-csalások, Europol tevékenysége stb.)

Látható, hogy a jogi szabályozás igen kiterjedt rendelkezéseket és ennek megfelelő intézmény- és eszközrendszert biztosít a jogalkalmazók számára. Ennek ellenére a jogi szabályozás alapvető jellemzője, hogy mindenkor csak követi az eseményeket, így szükségképpen a konkrét szükségletekhez képest lépéshátrányban van. Emellett a szabályozás eredményessége

erősen kétséges, ha a végfelhasználókhöz csak korlátozottan jut el. Ennek a két hátránnak az orvoslására mindenképp erőteljes társadalmi marketing lenne szükséges.

Ezenkívül kétségtelenül megkerülhetetlen szabályozási kérdéssé vált, hogy az egyes leginkább keresett, és fiatalok által is igénybe vett digitális szolgáltatások többnyire mind globális kiterjedésűek. A We Are Social Médiaügynökség 2020 év eleji jelentése kiválóan szemlélteti az entitások súlyát. A közösségi média platformok közül a Facebooknak önmagában (a cégcsoporthoz tartozó más médiák nélkül is!) közel 2,5 milliárd aktív felhasználója volt, összesítve pedig 3,8 milliárd ember használja a közösségi médiát. (We Are Social Médiaügynökség 2020)

A legjelentősebb gazdasági szereplők (Facebook, Microsoft, Google-Youtube, Twitter, TikTok) gyakorlatát megvizsgálva egységes a kép abban, hogy valamennyien alapelvi szinten elzárkóznak a pontosan körülhatárolt tiltott tartalmak használatának engedélyezésétől (az erőszak és erőszakos tartalom ábrázolása, arra buzdítás, valótlan, megtévesztő vagy személyiséget más okból torzító káros tartalom stb.). Úgyszintén elvi szinten lefektetik a gyermekek védelmének alapelvét, ennek érdekében gyakran életkori felhasználási korlátokat írnak elő. Abban viszont nagy különbségek vannak, hogy melyik platform milyen módon törekszik ezek betartására és betartatására. (Van, aki algoritmusok és moderátorok segítségével, van, aki gyerekszűrők alkalmazásával, van, aki felvilágosító, oktató programokon keresztül, vagy ezek bármely kombinációja, vagy adott esetben egyik sem.)

Összegezve az írtakat, a digitális szolgáltatások olyan jelentős erőfőlényvel bírnak egyrészt az állami szabályozáshoz, másrészt a fogyasztókhöz képest, ezzel szemben olyan nagy számú fogyasztó van, hogy az általuk végzett teljeskörű egyéni prevenció a gyakorlatban megvalósíthatatlan, hiába az alapelvek. Sokkal fontosabb tehát, hogy a felhasználók „fegyverkezzenek fel” a prevencióhoz szükséges képességekkel és készségekkel, illetve esetünkben készítsük fel arra a fiatalokat.

Kvantitatív kutatás a Z-generáció médiahasználati kompetenciáiról, a szülői, nevelői attitűdök szempontjából

Az eddigi jogi és kutatási eredmények összegzése alapján hipotézisek megfogalmazása

Az eddig ismertettek alapján kirajzolódó hipotézisünk az, hogy döntően nem a jogi szabályozás, hanem az irányított szülői, gondozói magatartás alkalmas arra – egyben nélkülözhetetlen -, hogy felkészítse a vizsgált Z-generáció tagjait a digitális kihívások megfelelő kezelésére. Ezt egy saját primer kutatás eredményeivel igyekszünk igazolni. Az online mintavételes kutatásra az alábbi előfeltevések mellett került sor:

- (i) A vizsgálat tárgya csak a teljes Z-generáció lehet a korcsoporton belüli életkori korlátozás nélkül (1996-tól 2010-ig születettek),
- (ii) A mintavételkor 2020-as fogyasztási szokásokat kell célozatosan vizsgálni a közelmúlt markáns változásai miatt.
- (iii) Szükségszerű megismerni a generáció tagjainak spektrumait, de ütköztetve a szülői megközelítéssel annak érdekében, hogy reális(abb) képet kaphassunk.

Meg- és fel kell ismernünk a felelős szülői, nevelői magatartás jelentőségét. Feltételezésem szerint ugyanis a jogi szabályozás helyett sokkal nagyobb a szerepe a digitális polgárrá nevelésnek és a szülői felelősségvállalásnak. A jogi szabályozásnak sokkal inkább annak kell megteremtenie a lehetőségét (a „kemény” intézkedést igénylő szankcionálandó cselekményeken túl természetesen, mint a pedofília üldözése), hogy felkészítse a szülőket-nevelőket magukat is erre a feladatra. Ki kell fejleszteni azt a védőháló rendszert, ami felvértezi a szülőket, nevelőket az ehhez szükséges digitális és pedagógusi kompetenciákkal.

Az online kérdőíves megkeresés egyrészt a Z-generációba tartozó fiatalok szüleit, másrészt a fiatalokat szólította meg, 177, illetve 85 validált kvótás válasz figyelembe vételével, és három érdemi kérdéscsoportot vizsgált:

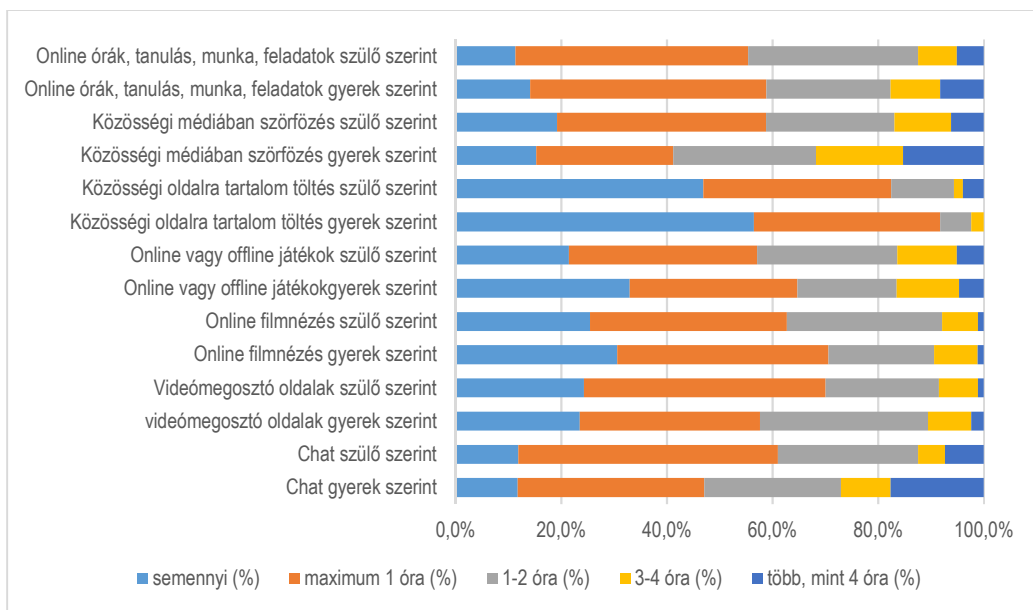
- (i) Digitális fogyasztási szokásokra vonatkozó kérdéscsoport (Milyen tevékenységet, mennyi ideig, milyen platformon és milyen eszközzel végeznek a fiatalok, illetve mit gondolnak a szülők erről.)
- (ii) Szülői, nevelői támogatásra vonatkozó kérdéscsoport (Hogyan, milyen módszerrel kap támogatást a fiatal az online térben való eligazodáshoz a szülő szerint, illetve a fiatal megítélése alapján.)
- (iii) Online világ veszélyeire vonatkozó kérdéscsoport (Skálás módszerrel a közösségi média használat biztonságosságára; fizikai vírusvédelemre, jelszavakra; online vásárlásra; büntetőjogi kategóriás veszélyekre vonatkozó kérdések)

Kutatási eredmények és értékelésük

A digitális fogyasztási szokásokra vonatkozó kérdéscsoport eredményeinek elemzéseként általánosságban elmondható, hogy a legnagyobb arányban maximum 1-1 órát töltenek a Z-generációs fiatalok a különböző online tevékenységekkel egyenként (különböző arányban), mint online órák, tanulás, közösségi média, chatelés, videómegosztó platformok, online játékok, online filmnézés stb. Jellemző a multitasking. A második leggyakoribb opció az átlagosan 1-2 óra közötti, majd jön a semennyi, végül a 3-4 óra, vagy ennél több bizonyos tevékenységekkel töltött idő. (1. ábra)

A kutatás eredményei alapján megállapíthatjuk, hogy kiugróan magas eltérés nincs aközött, hogy milyen online tevékenységet milyen időtartamban végeznek a fiatalok és mit gondolnak erről szüleik. A legnagyobb, 13,86%-os eltérés a fiatalok chatelési szokásai terén figyelhető meg. Amíg a szülők 49,15%-a gondolja úgy, hogy maximum 1 órát chatel a gyereke naponta, addig valójában ez a kategória 35,29%. Ehhez képest 7,34%-nyi szülő szerint tölt naponta több, mint 4 órát chateléssel a gyerek, viszont valójában ez lényegesen több, 17,65%. Szintén hasonló arányú a szülői tévedés arról, hogy a fiatalok hány százaléka tölt legalább 4 órát naponta szimpla szörfözéssel a közösségi médiában (mindössze 6,21% gondolja így, valójában ez viszont 15,29%). A szülők tizede lényegesen (a tényleges negyedére) alábecsüli tehát a chateléssel és szörfözéssel töltött időt. (Ez összhangban áll egyébként a vázolt korábbi felmérésekkel, amelyek szerint a neten lógó fiatalok napi 11 órát meghaladóan is online lehetnek. Gyakorlatilag az ébren töltött idő jelentős hányadában.)

A fiatalok tudatos médiahasználatát támasztja alá azonban az, hogy lényegesen többen vannak azok, akik egyáltalán nem töltenek fel tartalmat közösségi média felületeikre (56,47% nyilatkozott így, szemben a szülők által gondolt 46,89%-kal.) Szintén 11,47%-kal többen vannak, akik egyáltalán nem játszanak számítógépes játékokkal (32,94%)

1. ábra: Összehasonlító ábra az 1996-2010 között született magyar fiatalok által online térben töltött tevékenységek és a szüleik által ilyennek gondolt tevékenységek tekintetében
Figure 1: Comparative diagram of the online activities of young Hungarians born between 1996 and 2010 and the activities thought by their parents

Forrás: saját szerkesztés

Szintén nagyjából reálisan látják a szülők, hogy milyen platformokat használnak a fiatalok. Szám szerint a vizsgált 15-ből 7-et a fiatalok több, mint fele legalább hetente felkeresi. A sort természetesen a Messenger, Google, Youtube rendszeres használata vezeti. Kissé magasabbra becsülik jellemzően a közismert fórumokat, mint a Youtube vagy Instagram. A Messenger és Google használatát egyformán látják. Ami számomra meglepetést okozott, az a Kréta/Moza használatának vélelme volt. A szülők a középmezőny tetejére, a felső harmad körül helyezik el (63,84%) megfeledeztek ugyanakkor arról, hogy ezeket a fórumokat többnyire ők kezelik gyerekük helyett (még ha esetleg az online oktatás alatt ezen keresztül is érkeztek a feladatok.) Ezt a tézisémet igazolja az is, hogy csupán 2,82%-uk nem ismeri az alkalmazást. A fiataloknak viszont csupán a 36,47 %-a lép be hetente jelenleg. (1. táblázat)

A másik szignifikáns különbség viszont valódi eltérésből fakad. Ez pedig a Snapchat. A fiatalok 50,59%-a használja, viszont a szülőknek csak a 36,72%-a tud erről, 15,25 % -uk pedig egyáltalán nem ismeri ezt a programot. A sort a további munkával és oktatással kapcsolatos programok zárják. Értelemszerűen ezt jellemzően csak az adott korcsoportba tartozók kezelik.

1. táblázat: Az 1996 és 2010 között született fiatalok által felállított és szüleik szerint általuk leggyakrabban használt, illetve szülők által legkevésbé ismert online platformok sorrendje

Table 1: Order of online platforms set up by young people born between 1996 and 2010 and most frequently used by their parents or least known to their parents

	Fiatalok által felállított sorrend		Szülők által felállított sorrend		Szülő által legkevésbé ismert platformok	
1	Messenger	89,41%	Youtube	94,35%	Microsoft Teams	17,51%
2	Google	85,88%	Messenger	91,53%	Zoom	16,95%
3	Youtube	84,71%	Google	85,88%	Snapshot	15,25%

4	Facebook	75,29%	Instagram	70,06%	Google Class	12,99%
5	Instagram	65,88%	Facebook	68,93%	E-learning	12,43%
6	TikTok	55,29%	Kréta/Moza	63,84%	Twitter	10,73%
7	Snapchat	50,59%	TikTok	62,15%	Neptun	10,17%
8	Kréta/Moza	36,47%	Google Class	38,98%	Skype	9,04%
9	Google Class	32,94%	Snapchat	36,72%	TikTok	5,08%
10	Neptun	29,41%	E-learning	26,55%	Instagram	4,52%
11	E-learning	23,53%	Neptun	19,21%	Messenger	2,82%
12	Microsoft Teams	22,35%	Zoom	16,95%	Kréta/Moza	2,82%
13	Zoom	17,65%	Skype	16,38%	Youtube	1,20%
14	Skype	12,94%	Microsoft Teams	12,99%	Facebook	1,13%
15	Twitter	11,76%	Twitter	10,73%	Google	1,13%

Forrás: Saját szerkesztés

Végül azt vizsgálva, hogy milyen eszközöket használnak a fiatalok az online térben, gyakorlatilag egyöntetű az okostelefonok hegemóniája. Szinte minden fiatal rendszeresen (hetente legalább egyszer) használ okostelefont. A néhány kivétel jellemzően a generáció legfiatalabbjai közül kerül ki. A listában ezt követően azonban a további vizsgált 6 eszköz mindegyike tekintetében a tényleges és vélt használata közt jelentős a különbség, általában 10-25% közötti eltéréssel. A szülők azt hiszik, a gyerekeik lényegesen többször használnak tehát más online eszközöket is. Ezek közül azt emelem ki, hogy második helyezettként a fiatalok 72,94%-ban notebookot, laptopot használnak, és csak 64,71%-uk tévézik. Ezzel szemben a szülők úgy gondolják, hogy a gyerekeik éppen fordítva: szívesebben tévéznek, mint használnak laptopot. (2. táblázat)

2. táblázat: Az 1996 és 2010 között született fiatalok által felállított és szüleik szerinti általuk leggyakrabban használt, illetve szülők által legkevésbé ismert online eszközök sorrendje

Table 2: Order of online tools set up by young people born between 1996 and 2010 and most frequently used by their parents or least known to their parents

	Fiatalok által felállított sorrend		Szülők által felállított sorrend		Szülő által legkevésbé ismert eszközök	
1	97,65%	okostelefon	98,31%	okostelefon	2,26%	okosóra
2	72,94%	notebook/laptop	74,58%	tv, okos tv	1,13%	asztali számítógép
3	64,71%	tv, okos tv	66,67%	notebook/laptop	1,13%	játékkonzolok
4	34,12%	asztali számítógép	53,11%	asztali számítógép	0,00%	okostelefon
5	22,35%	tablet	34,46%	játékkonzolok	0,00%	tablet
6	10,59%	játékkonzolok	32,77%	tablet	0,00%	notebook/laptop
7	9,41%	okosóra	17,51%	okostelefon	0,00%	tv, okos tv

Forrás: Saját szerkesztés

A szülői, nevelői támogatásra vonatkozó kérdéscsoport kapcsán a több választást lehetővé tevő kérdésre adott válaszok a leginkább követendő magatartásként azt jelölték meg, hogy a szülők követeljék meg gyerekeiktől, hogy bizonyos helyzetben ne használják online eszközeiket. A szülők fontosnak tartják még, hogy tartsák tiszteletben a gyerek személyes terét, vagy csak meghatározott ideig használják a gyerekek az online eszközöket. Szintén sokan használnak

valamilyen szűrőprogramot a korlátozások betartásának mérésére. A fiatalok válaszai ezzel lényegében megegyeztek azzal a különbséggel, hogy szerintük a személyes tér tiszteletben tartása jellemzőbb szülőkre, mint az, hogy megköveteljék időszakosan a digitális detoxikációt. (3. táblázat)

Az kevésbé volt jellemző, hogy semmilyen módon ne korlátoznák viszont az online térben való létet, olyan válasz pedig egyáltalán nem érkezett, hogy egyészt tiltanak, vagy csakis tanulási célra engednék használni. Itt némi eltérés volt a gyerekek által adott válaszokban, mert volt, aki úgy vélte, hogy otthon csak tanulási célra, vagy egyáltalán nem engedik számukra az eszközhasználatot.

A szülők 35,59%-a nyilatkozott úgy, hogy valamilyen módon szűri a gyerekéhez eljutó tartalmakat. A fiatalokból viszont csak 9,60% érzékeltte ezt. A legjelentősebb eltérés abban van, hogy a szülők csaknem egésze (94,92%) gondolja úgy, hogy megbeszéli gyerekével az online tér esetleges veszélyeit, viszont a gyerekek kevesebb, mint fele emlékszik ilyen beszélgetésre (41,81%). A szülők közel egyharmada (27,68%) vett már részt valamilyen képzésen, ami segítheti őt a gyereke felkészítésére. A legkisebb eltérést a gyerekek és szülők azon véleménykülönbsége adta, hogy a gyerek vett-e részt korábban ilyen kurzuson. A szülők 5,08%-a nem tudott arról, hogy igen. (Gondolhatunk itt az iskolai szervezésben vagy autodidakta módon, esetleg online kurzus keretében elvégzett felkészítőke.) Igaz, a szülők 62,71%-a szeretné, ha részt venne gyereke egy ilyen képzésen, de 15,25%-uk érzi úgy, hogy az ezzel való szervezett foglalkozás szükségtelen, mert maga már megtette a kívánt lépéseket. 8,47% viszont úgy tekinti, hogy ez nem az ő, hanem az iskola feladata lenne.

3. táblázat: A szülők és az 1996 és 2010 között született gyerekeik tekintetében az online világgal kapcsolatos támogatás a szülő és a fiatal szerint

Table 3: For parents and their children born between 1996 and 2010, support for the online world according to parent and young person

	szülő válasza: igen (%)	fiatal válasza: igen (%)	eltérés (%)
Tartalom-, szolgáltatáselérés korlátozása pl. gyerekszűrővel	35,59%	9,60%	25,99%
Beszélgetések a digitális lét veszélyeiről	94,92%	41,81%	53,11%
Szülő részvétele online lét veszélyeire felkészítő kurzuson	27,68%	na.	na.
Fiatal részvétele online lét veszélyeire felkészítő kurzuson	13,56%	18,64%	5,08%

Forrás: Saját szerkesztés

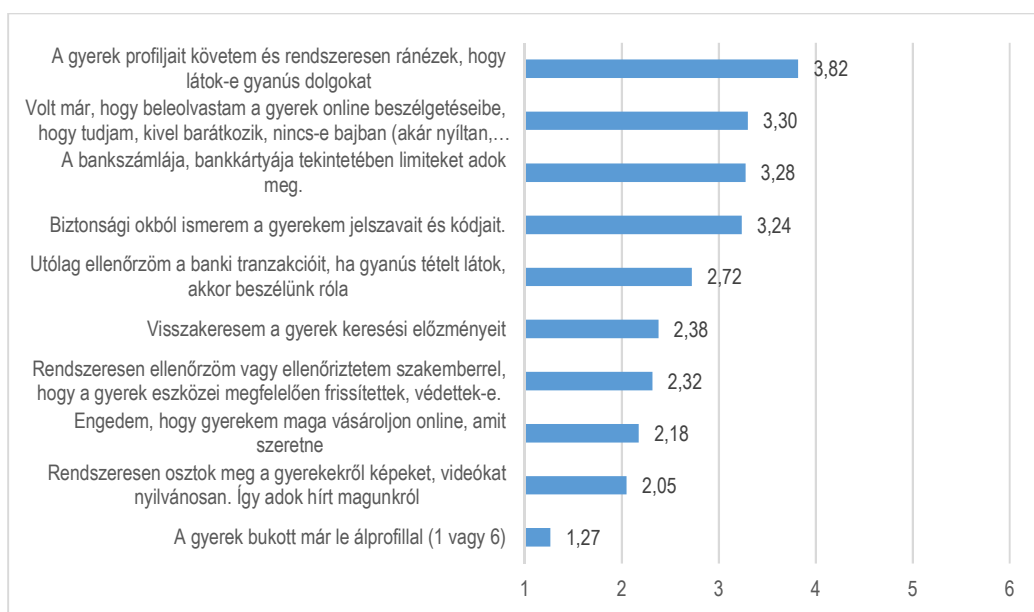
Összegezve a szülői támogatás kapcsán írtakat, bár a szülői és fiatalok egyaránt úgy látják, hogy nagyrészt szélsőséges megoldásoktól (teljes tiltás vagy teljes megengedés) mentesen bizonyos szabályokhoz kötik az online térben való létet, abban markáns a különbség, hogy mennyire látják ezt megfelelőnek, vagy mennyire észlelik ezeket a törekvéseket a fiatalok. Én személy szerint rettentően kevésnek tartom azt, hogy akár szülői, akár a fiatalok oldaláról mennyi szakképzett segítséget vesznek igénybe a felek jelenleg. Biztos vagyok abban, hogy a szándék meglétén túl a digitális polgárságra való felkészülés és felkészítés érdekében mindenképp kiterjedt kampányra lesz szükség.

Az online világ veszélyeire vonatkozó kérdéscsoportban a válaszadók skálás módszerrel vagy egyszerű eldöntendő kérdés megválaszolásával határozták meg, hogy mennyire értenek egyet az egyes állításokkal a közösségi média használat biztonságosságára; fizikai vírusvédelemre, jelszavakra; online vásárlásra; büntetőjogi kategóriás veszélyekre vonatkozóan. Végül lehetőséget kaptak, hogy szabad szavas válaszban megfogalmazzák, milyen veszélyektől féltik leginkább gyerekeiket, illetve a fiatalok oldaláról milyen veszélyek érték őket. (2 és 3. ábra)

Általánosságban elmondható, hogy a fiatalok inkább kiegyensúlyozott válaszokat adtak. Egyrészt a 12 nekik szóló kérdés közül csak 4 esetben választotta egyazon lehetőséget a

válaszadók több, mint fele. Másrészt a válaszok eloszlása a skálán is egyenletesebb, jellemzően csaknem minden értékre érkezett szavazat. A kategorikus elutasítás 65,88%-ban az álprofil létrehozásra vonatkozott, emellett azonban 15,29%-uk egyértelmű igennel felelt az ilyen típusú megkerülésre. A közösségi médiában történő adatfeltöltési arány megerősítette a korábbi médiahasználati válaszokat. Figyelemre méltó, hogy a másik határozott választ eredményező kérdéskör az online vásárlással összefüggő kérdésekre vonatkozik. A fiatalok ezen a téren kiemelkedően tudatos és felvilágosult feleleteket adtak.

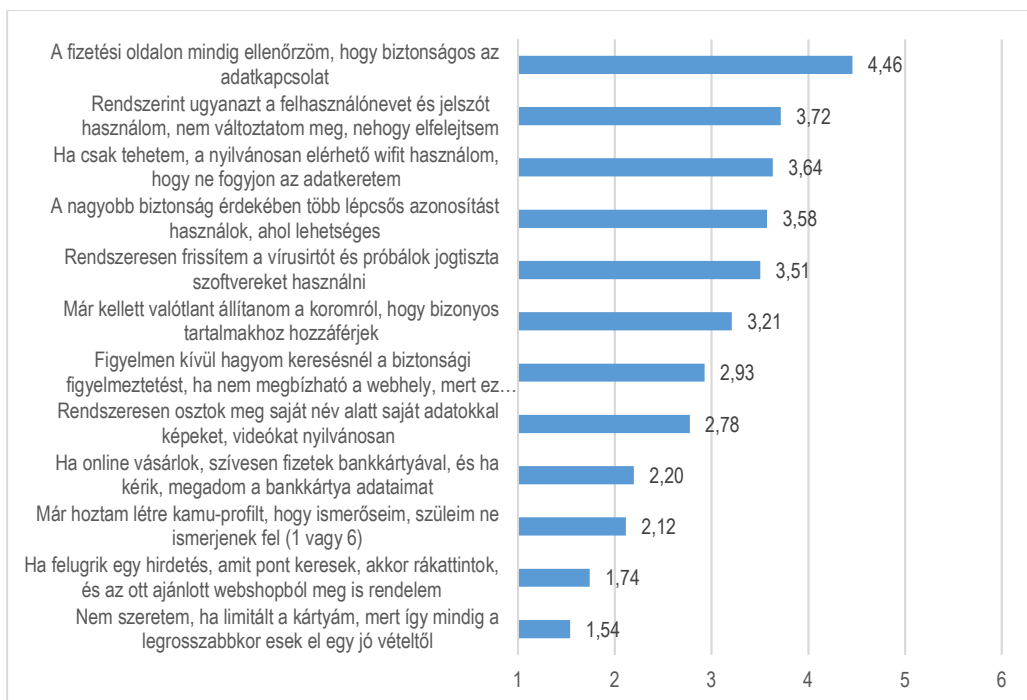
Ezzel szemben a szülő válaszok sokkal szélsőségesebbek mind meggyőződésben, mind a válaszok szóródásában. A 10 szülőnek szánt kérdés közül 8 esetben a válaszok közel felét egyetlen, jellemzően legszélső értékre adták le (többnyire tagadó választ). Ezek többnyire megerősítik a szülők korábbi saját értékelését, hogy valóban tiszteletben tartják a gyerek online térben töltött személyes terét. Nem szabad megfélemedezni arról az ellenpontról sem viszont, hogy a válaszadók közel harmada még emellett is szokta rendszeresen ellenőrizni a gyerek keresési előzményeit, banki tranzakcióit, olvas bele a beszélgetéseibe és ismeri a jelszavait is.

2. ábra: Az 1996-2010 között született magyar fiatalok szüleinek véleménye az online veszélyekkel kapcsolatban

Figure 2: The opinion of the parents of Hungarian young people born between 1996 and 2010 in connection with online dangers

Forrás: saját szerkesztés

3. ábra: Az 1996–2010 között született fiatalok véleménye az online veszélyekkel kapcsolatban

Figure 3: Opinions of young people born between 1996 and 2010 about online dangers

Forrás: saját szerkesztés

A másik vizsgált kategória a fiatalokat ért kifejezett erőszakos, potenciálisan büntetőjogi kategóriába tartozó cselekmények megítélése. A szülőknek 5,08%-a mondta azt kategorikusan, hogy már zaklatták a gyermekét online (igaz, 29,38% nem tudott válaszolni). Ehhez képest a fiatalok közel negyede (22,35% olyan zaklatást, ami miatt jelentett is a fiatal, 23,53% bulliyng) tapasztalt ilyet és élte is meg zaklatásként, közel felüket keresték már meg „tapogatózó” zaklatási vagy csalási kísérlettel (45,88%). A szülők és a fiatalok véleménye az adathalászat és csalás tekintetében kiegyensúlyozott (6,78% szülő és 7,08% fiatal élte meg úgy, hogy történt vele ilyen). Szintén megfigyelhető a pénzügyi tudatosság: nem jellemző, hogy pénzt adnának kölcsön online. Viszont az elgondolkodtató, hogy a fiatalok közel negyede (24,71%) szeret online ismerkedni, viszont 10-ből 1 fiatal már ért csalódás abban a tekintetben, hogy akivel ilyen ismeretség után találkozott, nem az volt, akit várt.

Végül meg kell jegyezni, hogy a válaszadók utolsó szöveges válaszai teljes mértékben megerősítették a korábbi eredményeket. A szülők döntő többsége legnagyobb félelmének a gyermeke zaklatását (akár szexuális, akár bullying értelemben), az online térben töltött túlzott időt tartja, vagy azt, hogy gyermeke csalás, adathalászat áldozata lesz. A fiatalok válaszai is ebbe a sémába illeszkednek, bár az kissé megnyugtató, hogy igazán súlyos abúzsokról egyikük sem írt.

Míndezek alapján végkövetkeztetésként megállapítható, hogy a szülők többsége felelősen gondolkodik gyermeke digitális szokásairól és az őt érintő veszélyekről, viszont folyamatosan „tartania kell a lépést” a legújabb trendekkel.

Összefoglalás

A tanulmányunk témája az volt, hogy a Z-generáció tagjai milyen digitális kompetenciákkal – ezen belül milyen biztonsági felvértezéssel – rendelkeznek most, 2020-at követően.

Végkövetkeztetésként kijelenthetjük, hogy a digitális polgárság felé vezető digitális intelligencia kialakítása során sokkal nagyobb a szerepe a szülők, nevelők attitűdjének, mint a digitális fejlődést csak követő jogi szabályozásnak. A lényeg a tanulási-felkészítési folyamat minőségében ragadható meg alapvetően.

Az így elvégzett primer kutatási eredmények egyértelműek: a kutatásban részt vett válaszadó szülők közül azok, akik ezt felismerve tudatosan készültek ezen kihívások kezelésére és készek és képesek voltak tanulni (akár autodidakta módon, akár szakképzett segítséggel), hatékony és erős védelmi hálót tudtak képezni gyerekeik köré. Minden családban eljött vagy eljön azonban az az idő, amikor már önállóan kell elhárítaniuk a veszélyeket a fiataloknak. (Láttuk azt is, hogy természetszerűleg nem feltétlenül egyezik, amit a szülő gondol és amit a gyerek tesz, és fordítva.) Az erre való felkészítés felelőssége az igazi kihívás.

Visszakanyarodva a jog és jogi keretek között működő intézményrendszerek szerepére, ennek a jelentőségének a tudatosításában és a szülői naprakészség fenntartásában fokozottabb szerepvállalásuk nélkülözhetetlen lenne. Ehhez a jelenleg is elérhető szülőket és/vagy fiatalokat célzó oktató-felvilágosító programjaikat minél inkább elérhetővé kell tenniük a nagyközönség számára, ennek érdekében a lehető legkiterjedtebb társadalmi marketinget kell folytatniuk. A szülők és fiatalok számára pedig elengedhetetlen, hogy szánják rá az időt arra, hogy részletesen megismerjék egymás digitális kompetenciáit, legyenek nyitottak egymás iránt. A potenciális veszélyek elkerülése és saját versenyképességünk fenntartása érdekében elengedhetetlen ugyanis, hogy a napról napra változó-fejlődő digitális trendekkel tartsuk a lépést.

Irodalomjegyzék

- A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény
 BERNSCHÜTZ, M. (2016) Digitális Család Online Magazin számára adott interjúja; <https://www.digitaliscsalad.hu/tanulas/minden-tizedik-alfanak-tablet-az-also-szava> (Letöltés ideje: 2020. október)
- KOMÁR, Z. (2017) Generációelméletek, *Új Köznevelés Folyóirat* 2017/8-9. szám; <https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-kozneveles/generacioelmeletek> (Letöltés ideje: 2020. október)
- KÓSA, É. SZERK. (2015): Médiaszocializáció (Wolters Kluwer 2015) (Idézi Ellen Wartella – Nancy Jennings: Children and Computers: new technology - old concerns (Children and Technology 10 (2000) 31.)
- KOVÁCSNÉ DR. HAVELANT, K. (2020) Digitális kompetenciák a Z-generációban. TDK-dolgozat
- MOLNÁR, L. - BIHARINÉ KALÁSZDI, B. – FEHÁR, M. – HAJDU, G. (2019) Generációs különbségek (?) a digitális kompetencia vonatkozásában. www.emok.hu (Letöltés ideje: 2020. október)
- NAGY, Á. – KÖLCSEY, A. (2017) Mít takar az alfa-generáció? című cikke (Metszetek *Társadalomtudományi Folyóirat*, Vol 6. 2017. No. 3., <http://metszetek.unideb.hu/>) (Letöltés ideje: 2020. október)
- PAIS, E. R. (2013) Alapvetések a Z-generáció tudomány-kommunikációjához. (PTE PMMIK 2013) <https://ktk.pte.hu> (Letöltés ideje: 2020. október)
- YUHYUN, P. (2016) Founder and Chief Executive Officer, DQ Institute: 8 digital life skills all children need – and a plan for teaching them, 2016. (<https://www.weforum.org/agenda/2016/09/8-digital-life-skills-all-children-need-and-a-plan-for-teaching-them>) (Letöltés ideje: 2020. október)
- We Are Social Ügynökség (2020) Digital 2020. áttekintő jelentése (<https://wearesocial.com/blog/2020/01/digital-2020-3-8-billion-people-use-social-media>) (Letöltés ideje: 2020. október)